

Ylen kiihkeä radiokeskustelu

Yleisradion vuosi sitten toteuttama radiouudistus ei ole kovin merkittävästi muuttanut radion kuuntelua. Se on kuitenkin herättänyt laajan ja vilkkaan, sukupolvien välisten jännitteiden höystämän keskustelun radion julkisen palvelun roolista. Aktiiviset kuuntelijat ovat organisoineet erilaisia vastalausekampanjoita. Uudistuskeskustelu on antanut lähtöpotkun myös Pro Yleisö-liikkeelle, joka pyrkii vaikuttamaan pitkällä tähtäimellä niin YLEn kuin kaupallistenkin kanavien radio- ja televisiotarjontaan.

Tässä artikkelissa pohditaan jo yli puolentoista vuoden ajan jatkuneen radiokeskustelun keskeisiä teemoja muutamien laajaa huomiota herättäneiden lehtijuttujen, YLEn tiedotteiden sekä yleisönosastokirjoittelusta ja nettikeskusteluista muodostuneen yleisvaikutelman perusteella¹.

Kun Yleisradio Oy kesäkuussa 2002 tiedotti tulevasta radiouudistuksesta, asia esitettiin kuuntelijoiden kannalta käytännössä merkityksettömänä yhtiön *sisäisten toimintatapojen muutoksena* (YLEn tiedote 12.6.2002). Tiedotteen mukaan uudistuksessa olennaista oli ohjelmatuotannon keskittäminen kanavarajat ylittäviin osaamiskeskuksiin. Kanavien tavoitteista ilmoitettiin, että niiden profilia kehitetään ja kohderyhmiä tarkennetaan.

Yleisradion organisaatiossa keskustelua on käyty ennen kaikkea toimintatapojen uudistuksen näkökulmasta: työntekijät ovat kokeneet, että he ovat joutuneet sopeutumaan valmiiseen malliin voimatta juurikaan valmisteluvaiheessa vaikuttaa sen muotoutumiseen (Journalisti 1/2004). Suurin osa Yleisradion ohjelmatyöntekijät ry:n radion toimitusosaston teettämään tutkimukseen osallistuneista² katsoo olevansa liian vähän perillä siitä, miksi uudistus ylipäättään on tehty. Tämä yhtiön omien työntekijöiden tyytymättömyys on epäilemättä epäsuorasti muovannut uudistukseen liittyvää keskustelua ja aiheen mediakäsittelyä.

Kirstyvä kilpailu ja tiukentuva talous

Radiouudistuksen ulospäin näkyvän osan, eli kanavien uusimisen, taustalla oli Yleisradion mukaan ennen muuta *kilpailutilanteen muutos*, ja ketjuuntu-
neiden kaupallisten radioiden toiminnan laajeneminen (YLEn tiedote 1.11.
2002; Kemppainen 2003, 343). Erityisenä huolenaiheena YLEssä onkin ollut
miten tavoittaa kaupallisia kanavia suosivat nuoret ikäluokat. Yhtiön sisäisen
organisaatiomuutoksen taustatekijänä tuotiin esille digitaalisen *teknologian ke-
hittyminen*: kanavarajat ylittävien osaamiskeskusten voidaan ajatella luovan
pohjaa myös radion ja television ohjelmatuotantojen yhteensovittamiselle
(vrt. YLEn tiedote 12.6.2002). Uudistuksen keskeisten tavoitteiden on kui-
tenkin arvioitu olevan *taloudellisia* (Kemppainen 2003, 343): muiden poh-
joismaiden julkisen palvelun yhtiöiden ja Britannian BBC:n mallin mukaisen
sisäisen tilausjärjestelmän luomisesta toivotaan koituvan säästöjä.

YLEn radiouudistuksen päällimmäiset perustelut näyttävät siis joka ta-
pauksessa olevan kilpailullisia ja organisatorisia. Lähtökohtana on yhtiön *yri-
tystoiminnan näkökulma*. Sen sijaan Yleisradion julkisen palvelun tehtävään
on uudistusta perusteltaessa vedottu vain harvoin ja silloinkin välillisesti – jul-
kisen palvelun sijaan korostetaan yleisön palvelua. Kuitenkin uudistukseen
liittyvässä keskustelussa kilpailevat mediayritykset, kulttuurieliitti, poliitikot
ja yleisönosastojen kirjoittajat ovat kuorossa vaatineet Yleisradiota ottamaan
kantaan julkisen palvelun tehtäväänsä. Mistä tämä hieman oudolta vaikuttava
asetelma oikeastaan kertoo?

Lakkautetaanko Radiomafia?

Kesäkuussa 2002 julkistettuihin uudistussuunnitelmiin reagoivat aluksi lähin-
nä Radiomafian kuuntelijat. Satunnaiset ensimmäiset kommentit tulivat var-
sin pian hankkeen julkistamisen jälkeen:

Olen kuullut, että Radiomafia lopetettaisiin joidenkin uudistusten
myötä! Mitä helv...? EI! Radiomafia on AINOA oikeasti hyvä kanava,
ei jaksa kuunnella mitään hitmusic only nrj:tä..ei niitä kestä! Miele-
tänne voisitte kertoa tästä ”uudistuksesta” täällä sivuillanne, en ole ai-
nakaan vielä löytänyt mitään siitä täältä. Ei saa...ei saa lopettaa Ra-
diomafiaa! (Radiomafian nettipalaute 30.6.2002)³

Kuitenkin laajemman keskustelun lähtölaukauksena oli vasta Nelosen 1.8.2002 julkaisema uutinen, jonka mukaan YLE aikoo radiouudistuksensa yhteydessä ”lopettaa Radiomafian” ja perustaa tilalle ”Britney Spears -kansaa” miellyttävän nuorisokanavan. Tämä tulkinta kertautui useilla eri foorumeilla ja käynnisti nettikeskustelun, jonka keskeisiä teemoja olivat Radiomafian ”lakkauttaminen” ja sen korvaaminen ”teinikanavalla”. Nimien keräys Radiomafian säilyttämisen puolesta käynnistettiin välittömästi: lähes 20 000 nimeä sisältänyt lista luovutettiin YLElle lokakuussa 2002⁴.

Kanavan tulevaisuutta koskevaa mielipiteenvaihtoa vaikeutti ja kuumensi se, että uudistuksen käytännön vaikutuksista ei tuossa vaiheessa ollut tarjolla juuri mitään tietoa. Ainoa tiedossa oleva tavoite oli kuuntelijakunnan nuorentaminen (YLEn tiedote 2.8.2002): Uudistetun nuorisokanavan kohderyhmäksi määriteltiin erityisesti edellisen radiouudistuksen jälkeen kasvaneet 15–24 -vuotiaat nuoret, joita YLE ei ollut toivotussa määrin tavoittanut yleisöksi. Radiomafian keski-ikää lähestyville perinteisille kuuntelijoille tarjottiin vaihtoehdoksi YLE Q-kanavaa, joka tosin kuuluu analogisena vain pääkaupunkiseudulla.

Heti ensimmäisessä uudistukseen liittyvässä keskusteluryöpsähdyksessä törmätään siis *sukupolvien välisiin jännitteisiin*: YLEn vuoden 1990 radiouudistuksessa kokonainen rock-sukupolvi oli Radiomafian perustamisen yhteydessä ikään kuin integroitu osaksi kansallista kulttuuria (Kempainen 2001, 201). Syksyllä 2002 monet uudistuksen arvostelijat puolustivat tätä perintöä:

Radiomafian ja Yleisradion muiden kanavien uudistaminen on tietenkin jatkuvaa puuhaa, mutta nyt toteutettavat muutokset tuntuvat jotenkin ylimitoitetuilta ja annetut syyt niihin tekaistuilta. Radiomafiaa on jo viime vuosien ajan muutettu nuorempaan suuntaan, tämän kehityksen olisi suonut jatkuvan saman nimen alla jatkossakin. Ylessä suurista suuntaviivoista päättävillä henkilöillä ei ilmeisesti ole merkitystä Radiomafian saavuttaman aseman, ”perinteiden” ja sen 12,5 vuotta kestäneen jatkuvuuden romuttamisella. (Radiomafia-aiheisen sivuston ylläpitäjä AS)⁵

Erityisesti uudistuksen vastustajat pelkäsivät laajaa musiikkityyliä kirjoa esittelevien iltojen teemaohjelmien puolesta. Myös YLEn julkisen palvelun tehtävään saatettiin vedota kannanotoissa, joissa epäiltiin Radiomafian muuttuvan entistä enemmän hittikanavaksi:

Koska YLE on valtion omistuksessa ja hoivauksessa niin mielestäni valtionkanavan ei pitäisi kilpailla kuuntelijoista kaupallisten kanavien kanssa. Radiosta ja televisiosta tulee kokoajan huonompaa ohjelmaa ja lupamaksuja nostetaan.

Mielestäni Radio Mafian tehtävä ei ole tuupata Britney Spearsia tunnistamaan vaan soittaa enemmän hyvää marginaalitavaraa ja ylipääntänsä tarjota vähemmän soitettua musiikkia. Novat ja Kiss FM:t kyllä hoitavat hittien soittamisen. (MS 2.8.2002)⁶

Uudistuksen toteuttamisen jälkeen kuuhunta Radiomafian seuraajan YLE X:n ympärillä on kuitenkin laantunut ja kriittisten kommenttien rinnalle on ilmaantunut myönteisiä arvioita. Toiset katsovat, että kanavan muutokset eivät ole olleet niin suuria kuin uudistuksen vastustajat alun perin pelkäsivät – huolimatta siitä, että YLE X on kasvattanut huomattavasti kuuntelijaosuuttaan juuri tavoittelemassaan nuorena kohderyhmässä⁷. Toiset taas ovat olleet uudistukseen tyytyväisiä:

Paljon parjattu YLEX yllätti ainakin minut positiivisesti. Kuuntelin aiemmin NRJ ja Kiss FM radioasemia jotka alkoivat maistua pakkopullalta ja radio tuli suljettua kun samat kappaleet soivat päivästä toiseen. Mafiaa kuuntelin joskus mutta välillä varsin erikoinen musiikkityyli sai sulkemaan radion. Nykyinen YLEX on todellakin nuorille suunnattu ja minusta ainakin kuulostaa hyvälle. Lienenkö sitten teini :) (SVG 20.1.2003)⁸

Metsäradio ja Turun Sinappi

Radio Suomen uudistussuunnitelmien herättämästä kohinasta erottuu kolme osittain toisiinsa liittyvää teemaa: tutuksi tulleiden otsikko-ohjelmien lopettamisaikeet, kanavan viihteellistyminen ja suurten ikäluokkien musiikki-mieltymysten sivuuttaminen. Keskustelun yksittäisten ohjelmien kohtalosta avasi marraskuussa 2002 Ilta-Sanomat. Se uutisoi ensin Pekka Saurin ”suositun” Yölinjan ja sitten ”klassikoiksi muodostuneiden” Metsäradion ja Naisten tunnin lopettamisesta (14.11.2002). Seuraavan päivän jutussa muistutetaan mieleen metsäteollisuuden ja metsätyömiesten kansallinen rooli, kun suomussalmelainen metsuri ”harmittelee Yleisradion päätöstä lopettaa perinteikäs Metsäradio”:

– Minusta se on liian arvokas ohjelma lopetettavaksi noin vain. Muut-tuihan se ohjelman luonne viime vuosina, ja yhä enemmän siinä oli isäntien ja omistajien ääni kuuluvilla, mutta kyllä sitä vielä töissä olles-sa tuli aina kuunneltua, Moilanen sanoo.

Moilanen itse aloitti metsurin hommat 1966. Ensimmäisten vuosi-kymmenten aikana Metsäradio tarjosi monet keskustelunaiheet nuo-rtioille ja kämpille. (IS online 15.11.2002)⁹

Tieto lähes kaikille ainakin niminä tuttujen ohjelmien lakkautussuunnitel-mista sai aikaan vastareaktioita: kuuntelijat keräsivät nimiä Yölinjan puolesta,¹⁰ naisjärjestöt ottivat kantaa Naisten tunnin lopettamiseen, poliiti-kot huolestuivat Metsäradion kohtalosta, ja Naisten tunnista tehtiin eduskun-nassa kirjallinen kysymys.

Osittain vastarinnassa oli epäilemättä kysymys symboliarvoa omaavien oh-jelmien viiteryhmien näkyvyydestä Suomen kuunnelluimmalla kanavalla. Toisaalta liikehdintä tuttujen ja perinteisten ohjelmien säilyttämisen puolesta voidaan ymmärtää osana *myöhäismodernia nostalgiaa* (Hujanen 2003): Jatku-vien muutosten keskellä turvallisuutta luovat perinteet koetaan tärkeiksi – eri-tyisesti, jos niihin liittyy jollain tavalla kansallista symboliikkaa. Tämän näkö-kulman tiivistää mainiosti nettikeskustelija, joka rinnastaa kommentissaan Metsäradion ja Turun Sinapin:

Aika aikaansa kutakin, sano pässi kun päättä leikattiin .. niin menee myös metsäradio. Ei sillä että minä sitä kuuntelisin, mutta kyllä tuossa on nyt menty koskemaan kansalliseen instituutioon, vähän kuin kaari-nan sinappi. (PS 14.11.2002)¹¹

Tässä yhteydessä voidaan todeta, että ilmeisesti kannanotoilla edellä mainittu-jen ohjelmien puolesta on ollut jossain määrin myös vaikutusta – Metsäradio löytyy edelleen YLE Radio Suomen ohjelmistosta, ja Naisten tunnin on kor-vannut samaan tapaan kerran viikossa kuultava Moninainen.

Syrjitäänkö suuria ikäluokkia?

Uudistuksen toteuttamisen jälkeen Radio Suomen kuuntelijoita hämmensi erityisesti perinteisten valtakunnallisten aamu- ja iltapäivän puheohjelmien¹² poistaminen ohjelmistosta. Tämä muutos tulkitaan usein oireeksi Radio Suo-men liiallisesta viihhteellistymisestä, mitä erityisesti itsensä keski-ikäisiksi esit-

televät yleisönosasto- ja nettikeskustelijat vastustavat. Yleisökommentteja jäsentää toisaalta asian ja viihteen, toisaalta julkisrahoitteen ja kaupallisen radion vastakkainasettelu. Taustalla vaikuttaa myös Radiomafia-keskustelussa esiin tullut ajatus Yleisradion ja kaupallisten radiokanavien työnjaosta, jossa viihde on ennen muuta kaupallisten kanavien tehtäväaluetta:

Niin on YLE sekoittanut pakan, että mikään entinen niin sanottu vakio-ohjelma ei ole paikallaan. Se on joko siirretty tai lopetettu kokonaan kuten juuri tuo Tänään kymmeneltä -lähetyt ja Päiväkatsaus. Mitä on saatu tilalle? Samaa lässytystä, jota tulee tuutin täydeltä jok'ainoalta kaupalliselta kanavalta. Missä on julkisen palvelun konsepti? Onko valtiollisen radioyhtiön velvollisuus ja tehtävä antaa kansan pimeydessä vaeltaa? Ilmeisesti on. Miksi konsulit eivät valvo? (YLE:n kanavien kuuntelua vähentänyt 11.2.2003)¹³

Sukupolvien väliset jännitteet raamittavat myös Radio Suomen musiikkipoliittikkaa käsitteleviä yleisöpuheenvuoroja: lähinnä niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin kuuluvat perinteisen kotimaisen musiikin kuuntelijat kokivat jääneensä väliinpuotoajiksi, kun Radio Suomen musiikkilinjaa reivattiin tavoiteltujen nuorempien makuryhmien mieltymysten mukaisiksi¹⁴:

Kanavauudistuksen jälkeen ei radiosta ole kertaakaan kantautunut korviini valssia, tangoa eikä humpppaa. Taatusti tällainen vanhempi musiikki viehättäisi enemmän vanhempia kuuntelijoita kuin jatkuva nuorisomusiikki. Ylen www-sivulla on valmis palautelomake, ei kun palautetta antamaan Ylelle, yhtään ei kannata sääliä kanavauudistuksen pääarkkitehtejä. (Lopen kyllästynyt 11.2.2003)¹⁵

Radiouudistuksen yhteydessä käyty mielipiteenvaihto onkin nostanut esiin Yleisradiota jo pitkään rasittaneen ristiriidan, jonka ytimessä on *kaiken kattavaan palveluun perustuvan yleisradioaateen ja kaupallisen makukulttuureihin perustuvan kohderyhmäajattelun törmäys*. Kun kaupallinen tarjonta monipuolistuu ja muotoilee entistä kapea-alaisempia makuryhmiä, perinteinen ”kaikkiruokainen” ja laaja-alainen yleisradiotoiminta, esimerkiksi ”aikuisyleisölle” suunnattu Radio Suomi, joutuu lähes ylivoimaiselta tuntuvan haasteen eteen (Ruohomaa 2003, 31–32). Erityisen vaikealta tämä haaste näyttää aikana, jolloin julkisrahoitteen yleisradiotoiminnan resurssit ovat supistumassa ja digitaalisen läpimurron odotus hankaloittaa uusien analogisten kanavien perustamista.

Sivistysradio vai kodinkone?

Keskustelu julkisen palvelun radion perusluonteesta kulminoitui syksyllä 2002 Suomen Kuvalehdessä (SK 48/2002, 16–23) valinnaksi ”sivistysradion” ja ”leivänpaahtimen” välillä. Dramaattisesti otsikoidussa ja kuvitetussa jutussa toimittaja Reijo Rutanen asettaa vastakkain uudistusta perustelevat YLEN radiojohtajat ja uudistuksen tyrmäävät toimittaja-kriitikot:

Ylessä puhaltavat nyt rajut muutoksen tuulet. Radiojohtajat markkinoivat kanavaudistusta puhumalla arjesta, viihteestä ja lähetysvirrasta, jota Ylessä on kutsuttu myös äänitapetiksi. Kriitikoiden mielestä uudistus tarkoittaa hajutonta, mautonta ja mahdollisimman harmitonta, ei-toimitettua tuotantoa.

Laajalti siteeratussa ja tunteita kuohuttaneessa jutussa YLEN radiouudistusta ohjaava näkemys radion arkisesta ja huomaamattomasta perusluonteesta kiitetään Radio Suomen ohjelmajohtajan Reijo Perälän sitaattiin, jossa radio rinnastetaan leivänpaahtimeen:

Radio on arkinen väline, jolla ei ole gloriata. Sitä voidaan verrata vaikkapa leivänpaahtimeen. On myönnettävä ja sopeuduttava siihen, että radiosta on tullut taustalle jäävää oheistoimintaa.

Sivistysradion loppu -otsikolla varustetun jutun loppuosassa toimittaja-kriitikot asettuvat puolestaan puolustamaan perinteistä yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti orientoitunutta yleisradioajattelua:

Toimittaja Hannu Taanilan mielestä nyt ollaan tappamassa ”klassinen porvarillinen sivistysradio”, jonka juuret ulottuvat 1920-luvulle.

(...)

”Radio on journalismia, joka taas on demokraattisen yhteiskunnan pyhiä instansseja. Jos sanotaan, että radio on arkinen väline, niin se tarkoittaa tämän pyhyden barbaarista kieltämistä. Radio on arkinen väline, jos se sellaiseksi tehdään. Se voi olla pyhä, jos se sellaiseksi tehdään”, Taanila linjaa.

Juttua ja sen herättämää kohua voidaan tulkita reaktiona *eurooppalaisen radion paradigman muutokseen* (Hujanen & Jauert 1998, 103–131): Monopoli-kauden jälkeen kilpailutilanteeseen joutuneet julkisrahoitteiset yleisradioyhtiöt ovat omaksuneet kaupallisille radioille ominaisina pidettyjä arvoja ja menettelytapoja. Tätä tuotantokulttuurin murrosta kuvataan usein asettamalla

vastakkain ”vanha” ja ”uusi” järjestys, ylevä ja arkinen, perinteinen julkinen palvelu ja teollinen yritystoiminta, universaalisuus ja kohderyhmät, lähettäjäkeskeisyys ja yleisökeskeisyys sekä erilliset ohjelmat ja lähetysvirta.

Myös julkisen palvelun yhtiöiden laatukäsitys on joutunut murrokseen, kun sivistys- ja valistusihanteisiin sitoutuneen niin sanotun *perinteisen yleisradiolaadun* tilalle on tuotu teolliseen laatuajatteluun pohjautuvaa *relativistista laatukäsitystä* (Nukari & Ruohomaa 1997, 74–75; Kemppainen 2001, 174–175). Yleisökeskeiseen malliin sitoutuminen on tarkoittanut myös sitä, että määrälliset mittarit, eli katsoja- ja kuuntelijaluvut, ovat saaneet entistä enemmän painoarvoa.

Julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden olemassaolon oikeus perustuu silti viime kädessä niiden erityisluonteeseen ja erityistehtäviin. ”Vanha” toimintakulttuuri onkin elänyt julkisen palvelun yhtiöissä ”uuden” rinnalla, osittain sen kanssa kilpaillen ja osittain siihen sulautuen. Tilannetta voidaan kuvata puhumalla *julkisen palvelun yhtiöiden kaksoisroolista*: ne ovat yhtä aikaa kirjastoon rinnastettavissa olevia julkisen palvelun instituutioita ja muihin media-konserneihin verrattavissa olevia mediayrityksiä. Kuten radiouudistuksen aiheuttama kuohunta osoittaa, ympäröivän yhteiskunnan ajattelutavat eivät kuitenkaan ole muuttuneet samaa tahtia kuin yleisradioyhtiöiden: monet kuuntelijat, kulttuurivaikuttajat ja poliitikot mieltävät Yleisradion edelleen ennen kaikkea ei-kaupalliseksi valtiolliseksi toimijaksi, jolta odotetaan jotain muuta kuin kaupallisilta kanavilta.

On kuitenkin syytä muistaa, että keskustelussa julkisen palvelun radiosta voidaan painottaa joko *välinetasoa*, eli kuuntelijoiden *radiosuhteita*, tai *institutionaalista tasoa*, eli median käyttäjien *Yleisradio-suhteita*. Nämä kaksi näkökulmaa eroavat toisistaan aivan ratkaisevasti: vaikka radionkuuntelua pidetään usein arkisena tausta- tai rinnakkaistoimintana, julkisen palvelun radioon saattaa kohdistua myös toisentyypisiä Yleisradio-instituutioon liittyviä odotuksia (Mäntymäki 2001, 244–245; Hujanen 2003).

Mitä on julkinen palvelu?

Yleisradion omissa radiouudistukseen liittyvissä puheenvuoroissa kiinnittää huomiota se, että yhtiön ratkaisuja perustellaan harvoin nimenomaan julkiseen palveluun vetoamalla – enemmän kuin julkisesta palvelusta puhutaan yleisön palvelusta. Tämä onkin itse asiassa aivan yhtiön virallisen strategian mukaista: julkisen palvelun arvot ovat YLE-laivaa pystyssä pitävä, mutta

näkymättömiin jäävä köli. Radiouudistuksen toteuttamisesta kertovassa tiedotteessa radiojohtaja Seppo Härkönen kuitenkin yhdistää molemmat avainkäsitteet:

”Tyytyväinen yleisö on meidän olemassaolomme oikeutuksen kivijalka, ja teemme työtämme julkisen palvelun periaatteen mukaisesti. Mistä tahansa ohjelma-alueesta tai formaatista onkin kyse, tavoitteemme on tehdä kaikki niin laadukkaasti, että voimme osoittaa olevamme parhaita radiontekijöitä tässä maassa”, Härkönen korostaa. (YLEn tiedote 10.1.2003)

Yleisökeskeisen linjan mukaan Yleisradion toiminnan johtavaksi periaatteeksi määritellään siis *laadukas yleisön palvelu*. Laatuun vetoaminen onkin ollut monopolikauden jälkeen julkisrahoitteisten yleisradioyhtiöiden keskeinen opinkappale. Se on myös saanut laajaa vastakaikua. Kuitenkin yhtiöiden oma laatuajattelu on ollut samaan aikaan murroksessa, koska perinteinen absoluuttinen laatuikäsiitys on pyritty korvaamaan yleisökeskeisellä ja relativistisella laatuajattelulla.

YLEn puheenvuoroissa korostetaan myös yhtiön *universaalia kansallista toimintaperiaatetta*. Vastineessaan (IS 7.10.2003) ”lähes täysin kaupallisia radioita muistuttavia” maakuntaradioita arvostelevalle Radiofriikille¹⁶ Radio Suomen ohjelmajohtaja Reijo Perälä katsoo, että YLEn alueradiot erottuvat kaupallisista ennen kaikkea aidolla paikallisuudella. Kaupalliset paikallisradiot taas ovat ”voimakkaasti ketjuuntuneet ja pääosin ulkomaisessa omistuksessa”. Vastineessa mainitaan myös maakuntaradioverkon maantieteellinen kattavuus. Sen sijaan julkisen palvelun tehtävään liittyvää sisällöllistä erottautumista ei tässäkään yhteydessä nosteta esille.

YLEn pidettyväisyys julkinen palvelu -käsitteen käytössä korostuu, kun yhtiön puheenvuoroja verrataan radiouudistuksen lehdistökäsittelyyn. Erityisen ahkerasti julkinen palvelu -käsitettä onkin viljelty lehtien pääkirjoituksissa ja kolumneissa: Perusväittäjä on, että *julkisrahoitteinen yleisradiotoiminta on muuttunut kaupallisen mediatarjonnan kaltaiseksi ja itse julkinen palvelu on jäänyt jalkeihin*. Tämä oli keskeinen viesti myös Helsingin Sanomien Olli Kivisen syyskuun 2003 alussa julkaistussa kolumnissa, jossa hän löi uutta löylyä jo hieman hiipuneeseen radiokeskusteluun:

Kesäinen automatkan pitkin poikin Suomea vahvisti käsityksen, että Radio Suomen muuttaminen kaupallisia radioita matkivaksi tajunnan virran tuottajaksi oli ilmiselvä ja valitettava virhe.

(...)

Muutoksien arvostelun voi yrittää sivuuttaa vanhakantaiseen menneisyyteen tarrautumisenä, mutta suosituimman radiokanavan säilyttäminen asiatiedon välittäjänä on tärkeä asia, joka koskettaa koko julkisin varoin kustannettavan yleisradiotoiminnan perusteita ja joka on kuuntelijalukuihin tuijottamista tärkeämpää. (HS 4.9.2003)

Kilpailevien mediakonsernien lehtien pääkirjoituksissa esitettyä kritiikkiä (esimerkiksi Iltalehti 13.1.2004) voidaan tulkita myös osana viestintäpoliittista kädenvääntöä. Näin perinteisen yleisradiolaadun puolesta puhuminen voidaan nähdä eräänlaiseksi ylistämällä alistamiseksi. Kaupalliset kilpailijat ovat jo usean vuoden ajan vaatineet YLEä pidättäytymään yleisökilpailusta ja ”keskittymään julkiseen palveluun”, eli yhteiskunnallisesti ja sivistyksellisesti perusteltuihin erityistehtäviin. Tämän ajatuksen mukaan *Yleisradion rooli nähdään lähinnä kaupallista tarjontaa täydentäväksi*.

Julkisen palvelun kapean määritelmän pelätään kuitenkin *marginalisoivan julkisen palvelun yhtiöt* amerikkalaistyyppisiksi pienten koulutettujen yleisöjen erikoiskanaviksi, jotka jäävät etäälle mediamaiseman valtaviirroista ja kansalaisten enemmistöstä. Näin ollen markkinoiden kannalta looginen julkisten ja kaupallisten kanavien selkeä työnjako vaarantaisi väijäämättä julkisrahoitteisen yleisradiotoiminnan kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet (Søndergaard 1999, 21–28).

Radiouudistuksen yhteydessä jälleen kerran esille nousseessa *institutionaalisen tason Yleisradio-keskustelussa on siis joka tapauksessa kysymys pitkäaikaisista ja yleiseurooppalaisista intressiritiriidoista julkinen palvelu -käsitteen tulkinna-*sa. YLE painottaa yleisradiolain (1380/1993; muutettu laki 746/1998) seitsemännnen pykälän alkuosan yleistä tehtävänantoa, eli yhtiön velvollisuutta tarjota maantieteellisesti ja kulttuurisesti kattavaa palvelua. Sen sijaan kaupalliset mediakonsernit korostavat pykälän loppuosaa, jossa määritellään YLE:n demokratian ja kansallisen kulttuurin edistämiseen sekä vähemmistöjen palveluun liittyvät erityistehtävät.

YLE:n julkisen palvelun veloitteita korostavien ja radiouudistusta kuunteelijamäärien tavoittelusta arvostelevien keskustelijoiden väitteitä heikentää kuitenkin se, että joskus jopa samassa yhteydessä radiouudistuksen onnistumista arvioidaan yhtä kaikki yleisömittausten perusteella. Erityisen selvästi tämä näkyy kevään 2003 kuuntelijalukujen julkistamisen jälkeen esitetyissä puheenvuoroissa. Heinäkuussa 2003 radiouudistuksen arvosteluun yhtyi myös osa Yleisradion hallintoneuvoston jäsenistä (HS ja KS 15.7.2003). Suomen Tietotoimiston STT:n välittämässä jutussa esimerkiksi hallintoneuvoston jäsen Liisa Jaakonsaari toteaa yksiselitteisesti:

Pieleen se uudistus on mennyt, jos kuuntelijamäärät ovat pudonneet. Noustahan niiden pitäisi.

Samana päivänä (15.7.2003) Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa päätelään jo radiouudistuksen epäonnistuneen YLE X:n ja YLE Q:n osalta:

Ne eivät ole pärjänneet alkuunkaan kilpailussa kuuntelijoista kaupallisten ja jopa epäkaupallisten asemien kanssa. Se herättää väkisinkin kysymyksen, onko Ylen edes järkevää lähteä sellaiseen kilpailuun. Vastauksen ei välttämättä tarvitse olla kielteinen, mutta silloin vaaditaan hyvät perustelut ja ennen kaikkea vastakaikua kuuntelijoilta. (HS 15.7.2003)

Radiouudistukseen kohdistunutta kritiikkiä ei kuitenkaan voida selittää yksinomaan kilpailullisilla tekijöillä sen enempiä kuin poliittisella populismilla, kulttuurikriitikkojen elitismillä tai toimittajien ja konservatiivisten kuuntelijoiden muutosvastarinnallakaan. Perinteistä yleisradiolaatua kaipailevan ”epäpyhän allianssin” taustalta löytyy sikermä yhteiskunnassa laajalti jaettu arvoituksia ja mielikuvia, joilla ei kuitenkaan välttämättä ole suoraa suhdetta kuunteluvalintoihin (Mäntymäki 2001, 253–261). Keskustelusta löytyy myös viitteitä siitä, että yhteiskunnan markkinointumisen edetessä ja kaupallisen viihteen vallatessa mediamaisemaa *yhä useammat toivovat Yleisradion tarjoavan selvästi erilaisen vaihtoehdon.*

Tässä tilanteessa on paradoksaalista, että radiokeskustelussa juuri Yleisradion arvostelijat ovat ottaneet käyttöönsä perinteisen yleisradioretoriikan. Samalla voidaan pohtia, miksi YLE oikeastaan välttelee julkinen palvelu -käsitettä. Johtuisiko välttely kenties siitä, että käsitteeseen liittyy yleisökeskeisyyttä korostavan yhtiön kannalta vaivaannuttavia valtiollisia mielikuvia? Verovoilla kustannettavan ”valtion radion” imago ei ehkä miellytä yhtiötä, joka näkee yleisösuhteensa tv-maksuun perustuvina asiakassuhteina. Toisaalta selitystä voidaan etsiä suomalaisesta käytännönläheisestä toimintakulttuurista: Yleisradiossa on ehkä totuttu käyttämään enemmän organisatorisia kuin yhteiskuntapoliittisia perusteluja.

Kuuntelijoiden vaikutusvalta ja Pro Yleisö

Radiouudistuksesta käyty vilkas julkinen keskustelu kertoo joka tapauksessa siitä, että sekä radio että Yleisradio ovat suomalaisille edelleen tärkeitä: lukemattomat kuuntelijat ovat viimeisten puolentoista vuoden aikana otta-

neet asiaan kantaa joko lehtien yleisönosastoilla, internetin keskustelupalstoilla tai Yleisradion palautepalvelussa. Kokonaan toinen kysymys on sitten se, missä määrin nämä väistämättä hajanaiset ja monessa mielessä tulkinanvaraiset kannanotot vaikuttavat radiotarjontaan – varsinkin kun yleisömittaukset samaan aikaan todistavat kuuntelukäyttäytymisen pysyneen jokseenkin ennallaan.

Näyttävien esimerkki yleisöpalautteen välittömistä vaikutuksista löytyy tämän radiouudistuksen yhteydessä YLE Radio 1:stä. Siellä eniten kritiikkiä saanut uudistuksen osio peruutettiin ”poikkeuksellisen runsaan palautteen” vuoksi (YLE:n tiedote 21.2.2003). Miksi sitten kuuntelijoita kuultiin juuri tässä tapauksessa? Yhtenä selityksenä saattaisi olla Radio Ykkösen kuuntelijoiden poikkeuksellinen sitoutuneisuus kanavaansa. Toisaalta huomattava osa arvostelusta kohdistui aluksi nimenomaan yhteen tiettyyn ohjelmakohtaan: uudistuksessa luodun Ykkösaamu-ajankohtaisohjelman oli määrä syrjäyttää klassinen musiikki ja hartaat sävelet seitsemän ja kahdeksan väliseltä aamutunnilta – vastalausemyrskyn¹⁷ vuoksi musiikki kuitenkin palautettiin, ja uusi Ykkösaamu siirrettiin tuntia myöhemmäksi.

Radiouudistukseen liittyvät tunnekuohut antoivat alkuvauhdin myös Pro Yleisö -liikkeelle. Se kokosi keväällä 2003 yli neljäntuhannen yksityishenkilön ja parinkymmenen järjestön nimet julkilausumaan ”monipuolisen ja laadukkaan julkisen palvelun” säilyttämisen puolesta. Vetoomuksessa vaadittiin myös Yleisradion kehittämistä ”kaikenikäisten kulttuurilaitoksena”. Sittemmin yhdistykseksi organisoituneen liikkeen taustalla on radiouudistuksen herättämän ärtymyksen lisäksi ”yleinen tyytymättömyys ohjelmistosta, sen tasosta ja tarjonnasta sekä epäluulo digi-tv:ta kohtaan” (Pro Yleisön tiedote 7.11.2003). Yhdistys pyrkii toimimaan kuuntelijoiden ja katselijoiden yhdysiteenä ja edunvalvojana sekä Yleisradion että kaupallisten kanavien suuntaan.¹⁸

Pro Yleisön esikuvana on brittiläinen Voice of the Listener & Viewer -järjestö. Myös se perustettiin alun perin vastustamaan BBC:n suunnittelemaa radiouudistusta. Brittiläinen yhdistys seuraa aktiivisesti mediakentän muutoksia ja ottaa niihin kantaa. Yhdistys järjestää myös koulutus- ja keskustelutilaisuuksia, julkaisee yleisradiotoimintaan liittyvää aineistoa ja tekee yhteistyötä niin yliopistojen kuin kuluttajajärjestöjenkin kanssa.¹⁹

Suomessa Pro Yleisön alkutaivalta ovat kuitenkin varjostaneet epäilyt siitä, missä määrin itsensä kansan- tai kansalaisliikkeeksi esitellyt ryhmittymä itse asiassa edustaa ”tavallisia” katsojia ja kuuntelijoita (HS 18.5.2003) – liikkeen kellokkaissa on nimittäin huomiota herättävän paljon toimittajia, tutkijoita ja

kulttuurieliitin edustajia. Pro Yleisön kaikupohjan laajuus jää nähtäväksi. Nähtäväksi jää myös se, missä määrin yhdistys pystyy herättelemään ja ylläpitämään laajaa ja elävää mielenkiintoa mediatarjontaa ja sitä muovaavia rakenteita kohtaan. Jossain vaiheessa yhdistys joutuu ehkä määrittelemään hieman tarkemmin myös omat tavoitteensa eli sen, millaista oikeastaan onkaan se tavoiteltu laadukas ohjelmatarjonta.

Yleisradion vuoden 2003 radiouudistuksesta käytyä, yleisilmeeltään kriittistä julkista keskustelua näyttävät raamittavan toisaalta ajan nostalgiset trendit ja toisaalta ristiriitaiset näkemykset julkisen palvelun radion luonteesta ja tehtävästä. Keskustelun taustalla voidaan nähdä viestintämarkkinoiden kiristyvän kilpailun lisäksi hämmennystä eurooppalaisen radiokulttuurin murroksen edessä: YLE on omaksunut yleisökeskeisen doktriinin ja relativistisen laatuksityksen, vaikka monet kuuntelijat samoin kuin kulttuurinen ja yhteiskunnallinen eliittikin odottavat edelleen sivistävää ja valistavaa, niin sanottua perinteistä yleisradiolaatua.

Toisaalta uudistuksen herättämät reaktiot vahvistavat käsitystä sekä radiovälineen että Yleisradio-instituution merkityksellisyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Lukuisat kuuntelijat ovat osallistuneet uudistuksen herättämään keskusteluun joko lehtien yleisönosastoilla tai internetin keskustelupalstoilla. Uudistukseen liittyvät tunnekuohut antoivat lähtövauhdin myös kuuntelijoiden ja katselijoiden edunvalvojaksi ilmoittautuneelle Pro Yleisö-kansalaisliikkeelle.

YTL Eeva Mäntymäki on opintovapaalla Yleisradion toimittajan työstä ja tekee väitöskirjaa Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselle.

Viitteet

- 1 Kirjoittaja on seurannut tänä aikana melko säännöllisesti aiheen käsittelyä ja yleisönosastokirjoittelua ennen kaikkea Helsingin Sanomissa, Suomen Kuvalehdessä, Kainuun Sanomissa ja sen radio- ja tv-liitteessä (Treff), Iltalehdessä ja Ilta-Sanomissa. Nettiseurannassa ovat olleet paitsi näiden lehtien myös YLE Radio 1:n (<http://www.kelaa.com/ylerradio1/keskustelu/>) ja YLEX:n sivut (<http://chat.yle.fi/ylex/ubbthreads/ubbthreads.php?cat>) sekä Googlen keskustelupalsta (<http://groups.google.fi/groups?hl=fi&lr=6ic=UTF-8oe=UTF-8&gropu=sfnet.viestinta.radio>).
- 2 Työilmapiirikyselyyn vastasi 162 RTTL:n jäsentä. Vastausprosentti oli kuitenkin vain 47, mikä vie tutkimuksessa esiin nousseelta kritiikiltä terävimmän kärjen.
- 3 <http://www.yle.fi/radiomafia/palaute/kootutpalautteet.7.shtml>
- 4 <http://www.unessa.net/radiomafia/>
- 5 <http://koti.mbnet.fi/~nuzah/ka0210/kep/radiouudistus.html>

- 6 sfnet.viestinta.radio
- 7 <http://www.finnpanel.fi/tulokset/radio.html>
- 8 sfnet.viestinta.radio
- 9 <http://www.iltasanomat.fi/arkisto/uutinen.asp?id=454691>
- 10 Yölinjan kuuntelijat keräsivät vetoomukseensa yli tuhat nimeä (<http://sauri.dhs.org/vetoomus/>)
- 11 sfnet.huuhaa
- 12 Tänään aamupäivällä integroitiin YLE Radio 1:n Ykkösaamuun ja Tänään iltapäivällä siirrettiin YLE Radio 1:een.
- 13 <http://www.iltasanomat.fi/arkisto/keskustelu.asp?threadid=461430>
- 14 Tältä osin YLEn radiouudistuksen arvostelua ovat epäilemättä voimistaneet muistumat parin vuoden takaisesta MTV3:n ns. väriin yleisöihin liittyneestä keskustelusta.
- 15 <http://www.iltasanomat.fi/arkisto/keskustelu.asp?threadid=461430>
- 16 Yleisönosastokirjoitus Ilta-Sanomissa 4.-5.10.2003.
- 17 Tässä yhteydessä kannattaa myös muistaa, että uudistuksen arvostelijat saivat taustatukea sekä kirkolta että Radio 1:n kanssa kilpailevalta kanavalta: Tuolloin ehkä nykyistä varteen-otettavammalta kilpailijalta vaikuttanut Classic FM reagoi nopeasti Yleisradion uudistukseen luvaten tarjota aamussa juuri monien kuuntelijoiden kaipaaman paketin klassista musiikkia ja hengellistä ohjelmistoa (Kotimaa 31.1.2003).
- 18 <http://www.proyleiso.org>
- 19 <http://vlv.org.uk>

Lähteet

Kirjallisuus

- Hujanen, Taisto & Jauert, Per (1998)
The new competitive environment of radio broadcasting in the Nordic countries. A short history of deregulation and analysis. *Journal of Radio Studies* 5(1): 103–131.
- Hujanen, Taisto (2003)
Mitä oli ennen medialukutaitoa? Merkintöjä suomalaisesta yleisradiohistoriasta. Toistaiseksi julkaisematon alustus Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen, vapaan sivistystyön kansalaisjärjestöjen ja Suomen Journalistiliiton järjestämässä seminaarissa Medialukutaidosta vaikuttamiseen – julkisena toimijana mediayhteiskunnassa. Tampere 7.11.2003.
- Kemppainen, Pentti (2001)
Radion murros. Julkisradioiden kanavaudistus Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Kemppainen, Pentti (2003)
Radiouudistus kuumensi tunteita, s. 343 teoksessa *Mitä Missä Milloin 2004*. Kansalaisen vuosikirja syyskuu 2002–elokuu 2003. Helsinki: Otava.
- Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993 (muutettu laki 746/1998).

Nukari, Matti & Ruohomaa, Erja (1997)

Uusi vanha radio. Sen tulevaisuus, tekeminen, tuotteet ja hallinta. Helsinki: WSOY.

Mäntymäki, Eeva (2001)

"Valtion radio" ja kuluttajan valinta. Kainuulaiset kuuntelijat ja julkisen palvelun Yleisradio radiokulttuurin murroksessa. Lisensiaatintutkimus: Tampereen yliopisto <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00008.pdf>

Ruohomaa, Erja (2003)

The mobility of radio listening. Helsinki: YLE.

Søndergaard, Henrik (1999)

Some reflections on public service broadcasting. *Nordicom Review* 20(1): 21-28.

Nettilähteet

Kansallisen radiotutkimuksen (KRT) tulokset <http://www.finnpanel.fi/tulokset/radio.html>

Pro Yleisö-yhdistyksen nettisivut <http://www.proyleiso.org>

Voice of the Listener & Viewer -järjestön nettisivut <http://vlv.org.uk>

Lehtijutut (myös online)

"Pekka Saurin Yölinja lopetetaan". *Ilta-Sanomat* online 12.11.2002.

"Ylen Metsäradiot ja Naisten tunti lopetetaan". *Ilta-Sanomat* online 14.11.2002.

"Metsuri Ylälle: Älkää lopettako Metsäradiota". *Ilta-Sanomat* online 15.11.2002.
<http://www.iltasanomat.fi/arkisto/uutinen.asp?id=454691>.

"Sivistysradion loppu" (toim. Reijo Rutanen). *Suomen Kuvalehti* 48/2002.

"Hartaiden sävelien siirtäminen ärsyttää YLE:n kuulijoita. Classic FM suunnittelee hengellisen musiikin aamuhjelmaa" (toim. Anna-Kaisa Pitkänen & Mari Teinilä). *Kotimaa* 31.1.2003.

"Kiista kansasta" (radiokriitikko Matti Ripatin kolumni). *Helsingin Sanomat* 18.5.2003.

"Tuulijolla Ylen aalloilla" (pääkirjoitus). *Helsingin Sanomat* 15.7.2003.

"Ylen hallintoneuvostossa ollaan tyytymättömiä talven radiouudistuksen tuloksiin" (toim. Suvi Ahola). *Helsingin Sanomat* 15.7.2003.

"Kuulijakato nostaa kapinaa Ylen hallintoneuvostossa" (STT/Erkki Jääskeläinen). *Kainuun Sanomat* 15.7.2003.

"Surullinen tyhmyys". (Olli Kivisen pääkirjoitussivun kolumni). *Helsingin Sanomat* 4.9.2003.

"RTTL selvitti työilmapiiriä: Ylessä radion työntekijät erittäin tyytymättömiä radiouudistukseen". *Journalisti* 1/2004.

"Radiouudistus vaikea vuosi" (pääkirjoitus). *Ilta-Sanomat* 13.1.2004.

YLEn tiedotteet (<http://www.yle.fi/yleista/tiedotteet>)

YLE linjasi lähivuosisien ohjelmatoimintaansa (12.6.2002).

YLE ei lopeta nuorison palvelemista radiossa (2.8.2002).

YLEn radiouudistus etenee (1.11.2002).

YLEn uudet radiokanavat aloittavat 13.1. (10.1.2003).

YLE Radio 1:n varhaisaamuun tarkennuksia (21.2.2003).

Nettikeskustelut ja yleisönosastokirjoitukset

Radiomafia/YLE X:

Radiomafian palautearkisto <http://www.yle.fi/radiomafia/palaute/kootutpalautteet.7.shtml>

Vetoomus Radiomafian puolesta <http://www.unessa.net/radiomafia/>

Radiomafia-aiheinen sivusto <http://koti.mbnet.fi/~nuzah/ka0210/kep/radiouudistus.html>

Yleistä radiokeskustelua sfnet.viestinta.radio

YLE Radio Suomi:

Yölinja-vetoomus <http://sauri.dhs.org/vetoomus/>

Metsäradio-kommentti sfnet.huuhaa

Keskustelua radiouudistuksesta:

<http://www.iltasanomat.fi/arkisto/keskustelu.asp?threadid=461430>

”Maakuntaradiot, heikoin lenkki!” (nimimerkki Radiofriikin yleisöosastokirjoitus).

Ilta-Sanomat 4.–5.10.2003.

”Maakuntaradiot palvelevat alueellisesti” (ohjelmajohtaja Reijo Perälän vastaus).

Ilta-Sanomat 7.10.2003.